

ПРАВОВА ПРИРОДА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

1. Останніми роками у суспільстві відбуваються зміни, направлені на розвиток категорії людської гідності, розвиток духовного рівня світової спільноти. Більшість конституцій Європи та країн СНД закріплюють пріоритет особи та її прав, визнають людину найвищою соціальною цінністю [1; 2]. У зв'язку з цим підвищена увага приділяється в суспільстві правовому регулюванню немайнових відносин.

2. Основи правового регулювання немайнових відносин в Україні, звичайно, закладені в Конституції. Але це не означає, що вони є предметом лише конституційного права. За висловом Р. Стефанчука, «галузева належність суб'єктивних прав повинна визначатись не стільки з точки зору їх позитивного закріплення, скільки з огляду на те, яка галузь права створює загальні засади для їх подальшого розвитку, умови щодо їх здійснення та захисту» [3, с. 28-30].

3. Визначне місце серед галузей права, предметом яких є немайнові відносини, належить саме цивільному праву, на підставі норм якого здійснюється не тільки захист, а й правове регулювання особистих немайнових відносин.

Щодо підстав включення відносин, предметом яких є особисті немайнові блага, до предмету цивільного права серед науковців немає єдиної точки зору. Як підстави зазначаються: подібність особистих немайнових відносин до майнових, які безперечно є предметом регулювання цивільного права, за якими суб'єктів двох вказаних груп праввідносин, а саме: за юридичною рівністю суб'єктів [4, с. 34; 5, с. 134; 6, с. 149-150],

за способами правового захисту особистих немайнових та майнових прав [7, с. 19.];

можливість застосування до них єдиного методу цивільно-правового регулювання [8, с. 29-30];

нагальна необхідність правового регулювання приватного духовного інтересу [9, с. 148].

Р. Стефанчук називає необхідною умовою віднесення тих чи інших особистих немайнових відносин до предмету цивільного права — приватноправовий характер таких відносин, стверджуючи, що решта особистих немайнових відносин, яким не притаманна вказана ознака, повинні регулюватись іншим галузевим законодавством, зокрема конституційним (відносини щодо свободи думки і слова, вільного вираження своїх поглядів і переконань, свободи світогляду і віросповідання, участі в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільного обирання і можливості бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів тощо), трудовим (відносини щодо права на працю, права на страйк, права на відпочинок тощо), екологічним (відносини щодо вільного доступу до інформації про стан навколишнього природного середовища та вільного отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації тощо) та іншим [2, с. 17—19].

На наш погляд, зважаючи на важливість категорії «особисті немайнові права», які є невідчужуваними правами людини, що визначають, згідно з Конституцією, зміст і спрямованість діяльності держави, охорона їх не може здійснюватись нормами лише однієї галузі права, а повинна бути забезпечена всією системою права, передбачати різні механізми їх захисту.

Відповідно до ст. 1 ЦК України, цивільним законодавством регулюються особисті немайнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

4. Правова природа особистого немайнового права тлумачиться в юридичній науці по-різному. Так, однією з теорій правової природи особистих немайнових прав є думка про те, що особисте немайнове право — це *особливий різновид цивільного*

права, який не має об'єкту. До «безоб'єктних» прибічники цієї теорії (Е. Беккер, Д. І. Мейер, К. Ф. Єгоров та ін.) відносять всі права, які випливають безпосередньо з особистості громадянина. Ця теорія не підтримується вітчизняною наукою цивільного права.

5. Згідно з іншою теорією, категорія «*особисте немайнове право*» ототожнюється з категорією «*особисте немайнове благо*». Ця теорія має як прибічників (К. А. Флейшиць, М. Д. Єгоров, Т. А. Фаддеева та ін.), так і критиків (Г. Ф. Шершеневич, Р. О. Халфіна, Л. О. Красавчикова та ін.). Цивільний кодекс РФ містить статті, в яких терміни «особисте немайнове право» і «особисте немайнове благо» застосовуються як тотожні (п. 2 ст. 2, ст. 150, ст. 1112 ЦК РФ) [10]. Цивільний же кодекс України відносить особисті немайнові блага до об'єктів цивільного права. А отже, відповідно, особисте немайнове благо не співпадає, а є *об'єктом* особистого немайнового права. Захисту підлягає саме особисте немайнове право особи, чим опосередковано захищається і відповідне немайнове благо.

6. Наступна теорія правової природи особистих немайнових прав визначає особисте немайнове право як *елемент цивільної правоздатності*. Висновки неспроможності цієї теорії підвів Р. Стефанчук, вказавши, що «особисті немайнові права є не абстрактними можливостями чи необхідною передумовою для набуття суб'єктивного права, а конкретними юридичними можливостями, які чітко регламентовані законодавчо» [2, с. 26].

7. Особисте немайнове право як правова категорія розглядається також як *різновид суб'єктивних прав особи*, а саме — суб'єктивне цивільне право. Ця теорія є домінуючою у науці цивільного права. Наявність особистого немайнового права передбачає можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя (ст. 271 ЦК); вимагати від посадових і службових осіб вчинення відповідних дій, спрямованих на забезпечення здійснення нею особистих немайнових прав (п. 2 ст. 272 ЦК); вимагати від фізичних та юридичних осіб утримуватись від дій, якими ці права можуть бути порушені (п. 2 ст. 273 ЦК); захищати свої особисті немайнові права від протиправних посягань інших осіб не забороненими законодавством способами, відповідно до

змісту права, способу його порушення та спричинених таким порушенням наслідків (ст. 275 ЦК) [11].

8. З вищенаведеного можна зробити наступні висновки:

- немайнові відносини є предметом регулювання кількох галузей права, з яких визначне місце належить цивільному праву. На підставі норм цивільного права здійснюється не тільки захист, а й правове регулювання особистих немайнових відносин;

- серед науковців немає єдиної точки зору щодо правової природи особистих немайнових прав. Домінуючою в сучасній цивілістиці є теорія, відповідно до якої особисте немай- нове право — це різновид суб'єктивних прав особи, а саме — суб'єктивне цивільне право.

Література

1. Конституции государств Европейского Союза [Текст] / под общ. ред. Окунькова Л. А. — М. : ИНФРА-М-НОРМА, 1997. — 816 с.
2. Конституции стран — членов СНГ [Текст] : сборник документов (в 2 т.) / отв. ред. Багдасарян А. В. — Ереван: МХИТАР ГОШ, 1997. — Том 1. — 328 с.
3. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Стефанчук Руслан Олександрович ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2007. — 541 с.
4. Егоров Н. Д. Личные неимущественные права граждан и организаций как институт советского гражданского права [Текст] / Н. Д. Егоров // Правоведение. — 1984. — № 6. — С. 30-38.
5. Толстой Ю. К. Гражданское право и гражданское законодательство [Текст] / Ю. К. Толстой // Правоведение. — 1998. — № 2. — С. 134.
6. Алексеев С. С. Предмет советского социалистического гражданского права [Текст] / С. С. Алексеев // Ученые труды Свердловского юрид. ин-та. — Свердловск: Изд-во СЮИ, 1959. — Т. 1. — 336 с.
7. Цивільне право України [Текст] : підручник : у 2 кн. / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецовой — К. : Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 1. — 736 с.
8. Малейна М. Н. О предмете гражданского права [Текст] / М. Н. Малейна // Государство и право. — 2001. — № 1. — С. 25-31.
9. Азімов Ч. Про предмет і метод цивільного права [Текст] / Ч. Азімов // Вісник Академії правових наук України. — 1999. — № 1 (16). — С. 143-151.

1. Гражданский кодекс РФ [Электронный ресурс]: Закон РФ от 18 декабря 2006 г. (с изм., внес. согл. Законам РФ: по состоянию на 12 марта 2014 г.) — Электронные дан. (1 файл). — Режим доступа : <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres=&bpas=cd00000&a3=> — Название с экрана.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16 січня 2003 р. (із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 23 липня 2014 р.) — Електрон, дан. (21 файл). — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.